

<https://doi.org/10.53656/ped2025-3.09>

Research Insights

Изследователски проникновения

ЗА НУЖДАТА ОТ АЛТЕРНАТИВНИ ПОДХОДИ И ЗАДАЧИ В ПРЕПОДАВАНЕТО ПО ВРЕМЕ НА ТВОРЧЕСКИЯ ПРОЦЕС ПРИ УЧЕНИЦИТЕ В ХУДОЖЕСТВЕНИТЕ УЧИЛИЩА

Ас. д-р Ваня Годжелова*Академия за музикално, танцово и изобразително изкуство
„Проф. Асен Диамандиев“ – Пловдив*

Резюме. Статията разглежда проблема за липсата на изградена педагогическа структура, която да подпомага преподаването по време на творческия процес при учениците в гимназиалния етап на художествено училище. Този сложен период от развитието на художествената изразителност е индивидуален и не се подчинява на строго определени правила. Поради своята специфика той е предизвикателство за преподавателите и учениците. Успешното развитие на творческите способности е възможно само когато се създадат определени условия, които благоприятстват тяхното формиране. Именно в тази посока е нужно да бъдат концентрирани усилията на педагозите по изкуства. Това, което би могло да се предприеме за обогатяване, актуализиране и осъвременяване на образователния процес, е използването на доказаните педагогически методи и подходи, съчетани с нови идеи и практики.

Ключови думи: творчески процес; алтернативни подходи; педагогически методи; учебни програми

През последните години обществото обръща все по-голямо внимание върху развитието на творческата дейност при подрастващите. Очакванията се насочват към образователните институции, които да бъдат ангажирани към нейното осъществяване, което предполага възпитаването на мислещи, критични, активни и инициативни личности. В своята същина творчеството е сложен психичен процес. Той е комплексен и индивидуален, свързан е с характера, интересите и особеностите на индивида, чрез него се генерират и оформят нови идеи. Способността за тяхното изразяване зависи от личната емоционалност, въображението и отношението към света.

Средното художествено образование в България се осъществява чрез учебни програми¹, които са ориентирани предимно към техническия процес при създаването на произведенията от учениците. Поставените в тях цели се

свързват с формиране на трайни навици за възприемане, пресъздаване, оценяване и творческо осмисляне на околната и материалната среда; формиране на художественообразно мислене, предполагащо естетическо възприятие и оценъчно разсъждение за изобразяваното; способност за синтез на представите, в резултат на който се формира художествен образ, и т.н. Очаква се тези високи резултати да бъдат постигнати в изготвените учебни програми, които в своята същност насочват към изучаване на основни художествени умения и усъвършенстване на технически особености. Предвид не достатъчните учебни часове по специалните предмети като рисуване и изящни изкуства, за които учителите от години сигнализират, както и липсата на разработен теоретичен материал, съпътстващ практическите занятия, достигането до изследване на творческия процес и неговото развитие е почти невъзможно. Той не се разглежда самостоятелно и задълбочено, няма своя структура, служеща за основа на тези, които прекрачват извън границите на учебните етюди, това повлиява и върху възможността за усъвършенстване на творческото мислене. Това предизвиква нуждата от създаване на програма, чрез която всеки ученик да може да развие набор от способности.

Както днес, така и през седемдесетте години на миналия век този проблем вълнува редица писатели и преподаватели, които търсят начини да систематизират процеса на писане, а не единствено неговата механика. Те достигат до извода, че има някои сходни повтарящи се етапи, през които преминават писателите. Сред най-изявените от изследователите на този въпрос е писателят проф. Доналд Мъри, според когото тази идея може да послужи за качествена промяна в образованието. „Писането може да изглежда като магия, но наша отговорност е да заведем нашите ученици зад кулисите, за да гледат как гълъбите се пхат в ръкава на магьосника. Процесът на писане може да бъде изучаван и разбран“ (Murray 1985). Той определя седем етапа, през които протича самият процес – избор на тема (разглеждане на идеи, събиране на материали), усещане за публика (напомня се за осъществяването на връзката с бъдещата аудитория), търсене на специфики (конкретика, която да подпомага сюжета), създаване на дизайн (организиране на идеите и информацията), писане (създаване на множество чернови), развиване на критичен поглед (редактиране на написаното с цел подобрене на структурата и изразителността) и пренаписване (проверка преди окончателното завършване). Тези принципи във времето са съотнасяни и към други творчески области, включително и към визуалното изкуство. Част от тях могат да бъдат селектирани и приложени към създаването на художествена творба (избор на тема, търсене на специфики, създаване на дизайн, развиване на критичен поглед). Нужно е да се организират и прецизират чрез обогатяване с допълнителен теоретичен материал, който е съобразен с възможностите на обучаваните ученици.

В своята статия, представяща приносите на Макс Имдал за създаване на една иконология, която да търси измеренията на динамичната връзка между художествена продукция, разбиране и създаване нова продукция в зависимост от разбирането, Галина Лардева подчертава, че „[п]едагогизмът и дидактиката са в интервалите, в безкрайните и принципно неизчерпаеми пренареждания на образите“ (Lardeva 2019, p. 384). По такъв начин художниците също са изправени пред необходимостта да формулират идеи, да изследват теми, да се фокусират върху концепции, да композират елементите на своите произведения, да създават различни варианти, като се променят многократно в зависимост от хоризонта на очакване. В този смисъл принципите на проф. Мъри могат да служат като отправна точка за протичане на организиран индивидуален творчески процес, когато обучаваните достигнат до предизвикателствата на авторските решения. Посоченият педагогически проблем не се ограничава единствено в рамките на гимназиалното образование, а се пренася и в следващото равнище на обучението. Това алармира за нуждата от допълнителни усилия за неговото преодоляване по време на училищния етап поради осъзнатостта, че с напредването на творческия път обучаваните са изправени пред решаване на по-сложни задачи.

В своята книга „Какво знаят художниците?“ Джеймс Елкинс – историк на изкуството и педагог, си поставя въпроса какво представлява комплексният процес на обучение при създателите на визуални произведения (Elkins 2012). Това изследване разкрива трудностите на преподаването през 21. век и повдига въпроса доколко учителят осъзнава кога то протича целенасочено. Поради спецификата на своя характер по време на занятията по изкуство често това, което достига до обучаваните, е под формата на свободни диалози, като невинаги важните неща могат да бъдат осъзнати и разбрани, защото информацията се представя чрез непоследователни напътствия, предизвикани от специфична ситуация. Тези проблеми звучат актуално и днес, тъй като се сблъскваме с тях в нашето художествено образование. На практика, на учениците се предоставя възможност за творческо себеизразяване, което – отразено в произведенията – често е твърдо наивно и лишено от самопознание. Изображенията са илюстративни и темата не се развива, а просто се изобразява буквално. Тази изградена представа за начина на създаване на качествени творби е идеалистична, тя разчита предимно на емоционалния свят на индивида и неговото вдъхновение. Ролята на учителя изисква да бъде променена, като освен да запознава с различните видове медии и техники, трябва и да насочва към последователна структура на процеса, която да поставя сложни въпроси, свързани със самоконтрола и осъзнатостта, далеч от призивите за изразяване единствено на личната чувствителност. Да насърчава младите артисти да изследват и критикуват работата си, което се очаква да доведе до назоваване на появилите се проблеми и следователно до търсене на тяхното решение, както

и до постигане на поставените цели. Важността на историята и философията на изкуството, на художествената критика трябва да бъде от първостепенно значение за провеждането не само на теоретичните часове, но и на практическите. Някои от учениците достигат до добри резултати, но учебната програма, която не е достатъчно гъвкава със своята ограниченост от време, не предполага по-нататъшно развитие на постиженията (независимо дали те са свързани с технически способности или структурни елементи на творбата). Успешното развитие на творческите способности е възможно само когато се създадат определени условия, които благоприятстват тяхното формиране. Важен момент е възможността комуникацията между преподавателя и ученика да не бъде прекъсната след приключване на предвидените за задачата часове, а работата по нея да продължи, макар и под друга форма. Допълнителни насоки могат да бъдат посочени за извършване в домашни условия или в извънкласни занимания. Творческото съзряване предполага индивидуален труд и самостоятелно изследване. Младите артисти трябва да бъдат насочвани към развиване на способността да управляват сами своето време извън рамките на училището. Следователно инициативността и отговорността за голяма част от напредъка зависят от ученика, както и степента на развитие на неговите чувства за хармония и естетика, които са основни критерии за създаване на стойностно произведение.

Изграждането на тези качества е истинско предизвикателство основно поради две причини: най-напред поради непредвидимото развитие на качества, което също не се подчинява на строго определени педагогически средства за усъвършенстване, а по-скоро е достижимо чрез овладяване на опита на изминалите поколения и досега до съвременното изкуство. За достигане до творчески процес, е нужна воля, чрез която да се преодоляват апатията, незаинтересоваността, ленивостта и появилите се затруднения. Наред с това от съществено значение е присъствието на втория неизвестен компонент в развитието на младите хора: факторът на онова характерно творческо стъписване, което се въвлича в комуникацията между субекта и обекта, а впоследствие – и в изображението. Насочвайки се към фразата, употребена от просвещенския педагог Георг Кристоф Лихтенберг, Галина Лардева говори за това, че като се основава в една неизчистеност на жеста, „истинското изображение ни съобщава за трепването на света“ (Lardeva 2012, p. 192).

Във връзка с тази динамика на учене и обновяване, на творческо стъписване пред новостта може да се каже следното: това, което би могло да се предприеме за обогатяване, актуализиране и осъвременяване на образователния процес, е използването на доказаните педагогически методи и подходи, съчетани с нови идеи и практики. Ключът за преминаването на учениците към по-висок етап на художествена изразителност се крие и в подхода на преподавателя, както и в неговата лична ангажираност, която се свързва с предва-

рителното и целенасочено създаване на структурирана творческа програма от ясни и последователни стъпки, осъществяващи се чрез задачите. Нужно е да бъде създадена сигурна среда, в която обучаваните имат доверие и свободно споделят своите идеи. Това благоприятства целия процес, допринася за взаимодействието между участниците. Да се дават насоки за уелото използване на способностите, свързани с наблюдението, анализирането и възприемането на цялостния разглеждан изобразителен проблем; да се насърчават към разбиране на различни аспекти на изкуството, включително контекста, историята и влиянието му върху обществото; да се включи в програмата извършването на системни анализи върху произведения на изкуството; да се подпомага развитие на емоционалната интелигентност на обучаваните чрез възможностите, които предоставя творчеството; да се организират колективни дейности, изискващи лична гледна точка и позиция, като се проявява интерес към други мнения; да се развиват комуникативни, организационни, аналитични умения и отговорност у учениците.

Освен индивидуалното развитие, което творчеството оказва върху личността, то дава поле за отразяване на социални и културни промени. Използването на теми, вълнуващи обществото, може да служи като катализатор за дискусии и достигане до реални промени. Създаването на индивидуална, целенасочена и структурирана програма от преподавателите, притежаваща ясна представа за предизвикателствата, които се откриват по творческия път, е средство за преодоляване на механизмирането на процеса в училищата и достигане до нови нива на художествените умения.

БЕЛЕЖКИ

1. УЧЕБНА ПРОГРАМА ЗА СПЕЦИФИЧНА ПРОФЕСИОНАЛНА ПОДГОТОВКА ПО „ЖИВОПИС“. Сайт на Националното училище за изящни изкуства „Илия Петров“. [viewed 15.04.24 April 2024]. Available from: https://hg-iliapetrov.com/images/dokumenti/4034_UP_Jivopis.pdf

ЛИТЕРАТУРА

- ЛАРДЕВА, Г., 2012. *Бодрият и фотографията*. Пловдив: АМТИИ. ISSN 1314-7005.
- ЛАРДЕВА, Г., 2019. *Приносът на Макс Имдал за една цялостна археология на виждането*. Пловдив: АМТИИ. ISBN 978-954-2963-56-1.
- ELKINS, J., 2012. *What Do Artists Know?* Penn State University Press. ISBN 978-027-1054-24-7.
- MURRAY, D., 1985. *A writer teaches writing, 2nd edition*. Boston: Houghton Mifflin. ISBN 978-075-9398-29-0.

REFERENCES

- ELKINS, J., 2012. *What Do Artists Know?* Penn State University Press. ISBN 978-027-1054-24-7.
- LARDEVA, G., 2012. *Bodriyar i fotografiyata*. Plovdiv: AMTII [in Bulgarian]. ISSN 1314-7005.
- LARDEVA, G., 2019. *Prinosat na Maks Imdal za edna tsyalostna arheologia na vizhdaneto*. Plovdiv: AMTII [in Bulgarian]. ISBN 978-954-2963-56-1.
- MURRAY, D., 1985. *A writer teaches writing*. Boston: Houghton Mifflin. ISBN 978-075-9398-29-0.

ON THE NEED FOR ALTERNATIVE APPROACHES AND ASSIGNMENTS IN TEACHING DURING THE CREATIVE PROCESS OF HIGH SCHOOL VISUAL ARTS STUDENTS

Abstract. The article examines the problem of the lack of a built pedagogical structure that supports teaching during the creative process of students at arts high school. This complex stage in the development of visual literacy is individual and does not obey strictly defined rules. Because of its specificity, it is a challenge for teachers and students. The successful development of creative abilities is possible only when certain conditions are created that favor their formation. In this direction The efforts of art educators need to be concentrated in this way. What could be done to enrich, update and modernize the educational process is the use of proven pedagogical methods and approaches combined with new ideas and practices.

Keywords: creative process; alternative approaches; pedagogical methods; curricula

✉ **Dr. Vanya Godzhelova, Assist. Prof.**

ORCID iD: 0009-0007-3183-4613

Academy of Music, Dance and Fine Arts "Prof. Asen Diamandiev"

Plovdiv, Bulgaria

E-mail: vanya.godzhelova@artacademyplovdiv.com